

Uvod v frigijščino

Frigijščina je izumrl indoevropski jezik osrednje in zahodne Anatolije, katerega pisni viri so znani iz obdobja med 8. stoletjem pr. n. št. in 3. stoletjem n. št.

Prve gotove sledi Frigijcev je v Anatoliji moč najti od 8. stoletja dalje, ko ustanovijo kraljestvo s prestolnico Gordij (gr. Γόρδιον, današnji Yassihüyük). Glede na pričevanja klasičnih zgodovinarjev naj bi bili pred migracijo v Anatolijo Frigijci, ki so se takrat imenovali »Briges«, sosedje Makedoncev. Frigijsko kraljestvo so okoli leta 695 pr. n. št. oplenili Kimerijci, kasneje pa je bilo območje pod oblastjo Lidije (7.-6. st.), Perzije (6.-4. st.), Aleksandrovega imperija (4. st.), Pergamona (2. st.), dokler ni v zadnjem obdobju rimske republike postalo del province Azije. Frigijci so v sodobnih virih nazadnje omenjeni v začetku 5. st. n. št.: Selenas, naslednik Vulfile na čelu gotске cerkve, je bil po materini strani Frigijec.

Starofrigijski korpus

Starofrigijski korpus obsega okoli 400 napisov, ki segajo v obdobje med 8. in 4. st. pr. n. št. Velika večina jih je zelo kratkih in fragmentarnih, najpogosteje dolžine ene besede. Vsi napisi so zapisani v domači frigijski pisavi, ki je bila najverjetneje prilagoditev arhaične grške abecede¹.

Starofrigijsko abecedo konvencionalno transliteriramo po tem ključu:

A	B	Γ	Λ	Ε	F	I	Σ	K	Γ	Μ	Ν	Ο	Π	P	Σ	Τ	Υ	↑	Φ	Ψ
a	b	g	d	e	v	i	y	k	l	m	n	o	p	r	s	t	u	↑	Φ	Ψ

NB: <v> [u], <y> [i], <Ψ> [ks]

Puščica je frigijski dodatek abecedi in zapisuje glas, ki je nastal kot posledica palatalizacije, najverjetneje zlitnik. <Φ> se v celotnem korpusu pojavi le enkrat in je različica puščice. V nekaterih severozahodnih napisih se pojavlja grafem, ki ga transliteriramo kot <ś>, oblike znakov pa so tudi sicer malce drugačne. Gre za lokalno različico abecede, standardni <↑> in lokalni <ś> pa najverjetneje ponazarjata isti glas.

Samoglasniške dolžine v starofrigijski abecedi niso označene, so pa v številnih napisih besede razmejene s presledki ali večimi navpično postavljenimi pikami.

Novofrigijski korpus

Novofrigijski korpus obsega malce več kot 110 napisov iz obdobja med 1. in 3. st. n. št. Zapisani so v grškem alfabetu, vendar je uporabljenih le 19 znakov: <α, β, γ, δ, ε, ζ, η, ι, κ, λ, μ, ν, π, ρ, σ, τ, υ, ω>. Preostali grafemi (θ, ξ, χ, φ, ψ) se pojavijo le redko in so omejeni na (grška) imena ter prevzete besede. Besede v novofrigijskih napisih niso razmejene.

¹ Lejeune (1969).

En frigijski napis (W-11) je moč časovno umestiti na konec 4. st. pr. n. št., med staro- in novofrigijsko obdobje. Zapisan je v grškem alfabetu.

Razvoj starofrigijskega glasovnega sistema: vokalizem

*ē, *eh₁, *eh₂ > ā

matar 'mati' < *meh₂tēr; 3Sg (αδ)δακετ 'povzročiti' < *d^heh₁-k- (gr. aor. ἔθηκα)

*eh₃ > ō

*Ch_{1/2/3}C > Ce/a/oC

DPl δεως 'bog' < *dh₁so- (gr. θεός); NPl πατερης 'oče' < *ph₂ter-; *onoman* 'ime' < *h₃nh₃m̥ (gr. ὄνομα)

*#h_{1/2/3}C > e/a/oC

eu- 'dobro?' < *h₁su- (gr. εὖ); *anar* 'mož' < *h₂nēr (gr. ἀνήρ); *onoman* 'ime' < *h₃nh₃m̥ (gr. ὄνομα)

*m̥, *n̥ > am, an

ASg a-skl. -an < *-m̥

*ɽ, *ɽ̥ > ?

*CRh_{1/2/3}C > CRā/ā/ōC

le en gotov primer: γλουρεος 'zlat?' < *ǵ^hlh₃-r- (gr. χλωρός 'zelen')

*CRHV > CaRV

γεγαριτμενος 'vdan' < *ǵ^hHit- (gr. ἐνκεχαρισμένος)

*e, *o / _N > [e] <e> ~ <i>, o <o> ~ <u>²

*e, *o / _N\$C > i, u

πινκε 'pet' < *penk^we (arm. *hing*)

Razvoj starofrigijskega glasovnega sistema: konzonantizem

*b^h > b; *d^h > d; *g^(w) > g

αββερετ 'prinesti' < *b^her-; αδδακετ 'povzročiti' < d^heh₁-k-; 3Pl imp. εγουννου 'držati' < *seǵ^h-

*d > t; *g^(w), *ǵ > k³

GSg Τιος 'Zevs' < *tiuos, DSg Τιη 'Zevs' < *tiuei; ASg κναικαν 'žena' < g^wneh₂ik-; μεκα- 'velik' < *megh₂-

² Brixhe (1983), Šorgo (neob.).

³ Nekateri avtorji to spremembo še vedno zavračajo; pogosto bomo tako stališče našli tudi v splošnih, predvsem starejših, indoevropskičnih delih.

*k^w, *g^w, *g^{wh} > *k^w, *k^w, *g^w > k, k, g

κε 'in' < *-k^we; ASg κναικαν 'žena' < g^wneh₂ik-

*ḳ, *g̣, *g̣^h > *k, *g, *g^h > k, k, g

εγουννου 'držati' < *se^g^h- (gr. ἔχω)

vendar⁴: *ḳ, *g̣, *g̣^h / _V[+sprednji,-nizek] > (*ḳ, *ḳ, *g̣ > *ts, *ts, *dz) > s(:), s(:), ḍz <↑>

DSg ↑iray, NPl? ζειρα 'roka' < *g̣^{hes}-; DPl ζεμελως 'ljudje' < *ḍ^hg̣^hemel-

*#sV > #V

εγουννου 'držati' < *se^g^h- (gr. ἔχω)

*VsV > V.V

DPl δεως 'bog' < *dh₁so- (gr. θεός)

*Vns# > V₁s

NSg -evais ~ GSg -evanos < *-e₁nts ~ *-e₁ntos

*-nt- > -nn-⁵

*-ts# > -s# (morda povsod); potem *-C₁C₂...C_x# > C₁#

NSg Βας '(ime boga)' < *bats (prim. ASg Βαταν); NSg vanak 'kralj' < *-kts (prim. DSg vanaktei);

*s₁, *sd^h > s₁, d^h

Glavne spremembe od stare do nove frigijščine

o > o; ō > u

NSg o-skl. nf. -oç < sf. -os < *-os; DSg o-skl. nf. -ou < pred-nf. -ō < sf. -oi < *ōi

sf. -ōis > nf. os?

DPl o-skl. nf. -ωç (včasih zapisano -oç) < *-ōis

ā₁, ō₁ > ā, ō⁶ > a, u

DSg a-skl. nf. -α, -ou < sf. -ai, -oi < *-ā₁, *-ō₁

Ṽ > V

e₁ > e/i (med ali tik pred novofrigijskim obdobjem)⁷

DSg C-skl. nf. -ε/ε/η < sf. -ey < *-e₁

⁴ Povzeto v Šorgo (neob.); glej Brixhe (1982) in Woodhouse (2005) za pregled predlogov poteka palatalizacije.

⁵ Morda šele po starofrigijskem obdobju.

⁶ Vendar občasno skrajšano v ai <a> in oi <o>; razlogi trenutno niso jasni.

⁷ Lubotsky 1998.

$C\# > \bar{C}\#\bar{8}; \bar{C}_1C_2 > C_2C_2$

primerjaj: 1) $\alpha\delta\delta\alpha\kappa\epsilon\tau < \text{pred-nf. } \alpha C \delta\alpha\kappa\epsilon\tau$; 2) $\alpha\beta\beta\epsilon\rho\epsilon\tau < \text{pred-nf. } \alpha C \beta\epsilon\rho\epsilon\tau$

$C_1C_1 > C_1$ (med novofrigijskim obdobjem)

$\alpha\delta\delta\alpha\kappa\epsilon\tau \sim \alpha\delta\alpha\kappa\epsilon\tau$; $\tau\iota\tau\epsilon\tau\iota\kappa\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma \sim \tau\iota\tau\epsilon\tau\iota\kappa\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$

$VN\# > \tilde{V}\#$; $\tilde{V} > [+centraliziran]^9$ (samo površinska realizacija, najverjetneje ne za večino govorcev)

$\sigma\epsilon\mu\omicron\nu$ in $\sigma\epsilon\mu\omicron\nu^{10}$: $\sigma\epsilon\mu\iota\nu$ 3x ~ $\sigma\epsilon\mu\iota\nu$ 1x ~ $\sigma\epsilon\mu\omicron\mu$ 1x ~ $\sigma\epsilon\mu\omicron$ 1x;

$\kappa\alpha\kappa\omicron\nu$ in $\kappa\alpha\kappa\omicron\nu$: $\kappa\alpha\kappa\iota\nu$ 1x ~ $\kappa\alpha\kappa\omega\nu$ 1x ~ $\kappa\alpha\kappa\epsilon$ 4x ~ $\kappa\alpha\kappa\epsilon\nu$ 3x ~ $\kappa\alpha\kappa\iota\nu$ 1x ~ $\kappa\alpha\kappa\epsilon\nu$ 1x

o- in ā-sklanjatev

	nf.	sf.	ide.		nf.	sf.	ide.
nom. sg.	-oς	-os	*-os		-a	-a (f.) -as (m.)	*-eh ₂
gen. sg.	-ou	-ovo ¹¹	*-os(i)o		-aς		*-eh ₂ -es
dat. sg.	-ou, -oi	-oi, -oy	*-ōi		-ai, -a	-ai, -ay	*-eh ₂ -ei
ak. sg.	-ouv, -ov	-un	*-om		-av	-an	*-eh ₂ -m
nom. pl.	-a (n.)	-oi (m.)	kol. *-eh ₂ pron. *-oi		-aς		*-eh ₂ -es
gen. pl.							
dat. pl.	-ως	-oys	*-ōis				
ak. pl.	-a (n.)	-a (n.) -oys?	kol. *-eh ₂ *-ons		-αις, -αης		*-eh ₂ -ns

Konzonantna sklanjatev

	nf.	sf.	ide.
nom. sg.	-ς	-s -∅	*-s *-∅
gen. sg.	-oς	-os	*-os
dat. sg.	-ει, -ι, -ε, -η	-ei, -ey	*-ei
ak. sg.	-av -∅	-an -∅(n.)	*-m̥ *-∅
nom. pl.	-ης	-a	*-eies kol. *-h ₂
gen. pl.			
dat. pl.			
ak. pl.	? -αις, -αης	? -ais	*-ns

⁸ Šorgo (neob.).

⁹ Šorgo (neob.).

¹⁰ Končnica se v veliki večini primerov zapiše kot <ov> ali <ouv>.

¹¹ v kot *Hiatusstilger*.

Zaimki

zaimek	demonstrativni	enklitični	anaforični	relativni	svojlilni	interogativni
izvor	*k̥i- + *e-	*e-/i-	*to-	*i̥o-		
nom. sg.			τος	γος, ἰος, ἰος		
gen. sg.	σας		τονο, του			
dat. sg.	σεμωνν <i>e-sai-t</i> , σαι, σα	γoy, ἰoi / oi	ται, ταν		οε	
ak. sg.	<i>sin-t</i> , si	σαν		ιαν	<i>ven, vin</i>	<i>kin, kiv</i>
NA pl.			τα		ουα	

Skupna inovacija z grščino je tudi zaimek *auto- (< *h₂euto-; gr. αὐτός): NSg αὐτος, DSg masc. *avtoi*, DSg fem. *avtay*.

Glagol

čas	prezent			
naklon	subjunktiv		s-subjunktiv	
način	aktiv	medij	aktiv	medij
3sg.	-et	-etor / -etoi	-seti / -siti	-set / -set
3pl.	-n		-sinni	

čas	prezent		aorist		perfekt
naklon	imperativ				
način	aktiv	medij	aktiv	medij	
3sg.	-του	-dō / -δου	-es	-toi	
3pl.		-vnuv			-αρεν

Novofrigijska maledikcijska formula

Večina novofrigijskih napisov se začne z epitafo v grščini in frigijsko kletveno formulo. Njena najpogostejša oblika je:

ἰος νι σεμωνν κνουμανει κακουν αδδακετ, με ζεμελωσ κε δεωσ κε τη τιττετικμενος ειτου

»Kdor temu grobu slabo stori, med ljudmi in bogovi od Zevsa preklet naj bo.«

Obstajajo številne različice osnovne formule.

Protaza¹²:

ned. z.	člen.	dem. z.	dem. z.	'grob'	'slabo'	glagol	dodatek?
ἰος	νι	σ-zaimek	-	κνουμανει	κακουν	(αδ)δακετ	-
κος	κε	-	τ-zaimek	μανκαι	μουρον	(αβ)βερετ	αινι ατεαμας
	αν			σορου			αινι μανκα
				σκελεδριαι			αινι σας μδυει
				...			...

¹² Višja od možnosti je pogostejša; teoretično je mogoča katerakoli kombinacija elementov.

Standardna apodoza¹³:

»med ljudmi in bogovi«:

με ζεμελωσ κε δεωσ κε ~ ζεμελωσ κε δεωσ κε ~ με ζεμελωσ δεωσ ~ ζεμελωσ δεωσ ...

»od Zevsa«	»preklet«	»naj bo«
α(τ) τι(η) ~ τι(η) ~ ας τιαν	τιτετικμενος	ειτου ~ αδειτου

Znane so tudi druge formule (γεγρειμεναν εγεδου τιος ουταν 'naj ima Zevsovo označeno kazen', βασ ιοι βεκος μεβερετ 'Bat naj mu vzame kruh', z γεγαριτμενος, ...).

Literatura:

Kjer drug vir ni označen, je vsebina povzeta po:

Ligorio, O. et Lubotsky, A., 2013: Фригийский язык [The Phrygian language]. Ю.Б. Коряков, А.А. Кибрик (ur.): Языки мира: Реликтовые индоевропейские языки Передней и Центральной Азии [*Languages of the World: Relict Indo-European languages of Western and Central Asia*]. Moskva: Academia. Strani 180-195.

Ostali viri:

Lejeune, M., 1969: Discussions sur l'alphabet phrygien. *SMEA* 10, 19-47.

Brixhe, C., 1982: Palatalisations en grec et en phrygien. *BSL* 77, 209-249.

Brixhe, Cl., 1983: Épigraphe et grammaire du phrygien: état présent et perspectives. E. Vineis (ur.): *Le lingue indoeuropee di frammentaria attestazione / Die indogermanischen Restsprachen*. Pisa, 109-131.

Lubotsky, A.: 1998: New Phrygian metrics and the δεωσ ζεμελωσ formula. Jay Jasanoff, H. Craig Melchert in Lisi Oliver (ur.): *Mír curad. Studies in honor of Calvert Watkins*. Innsbruck, 413-421.

Šorgo, A., neobjavljeno: Phonology of Phrygian [poglavje disertacije].

Ostala pomembna dela:

Brixhe, C., 1978-79: Études neo-phrygiennes I. *Verbum* 1,1, 3-21; II. *Verbum* 1,2, 1-22; III. *Verbum* 2,2, 177-192.

Brixhe, C. et Lejeune, M., 1984: *Corpus des inscriptions paléo-phrygiennes*. Paris.

Brixhe, C., 2002: *Corpus des inscriptions paléo-phrygiennes. Supplément I*. *Kadmos* 41, 1-102.

Brixhe, C., 2004: *Corpus des inscriptions paléo-phrygiennes. Supplément II*. *Kadmos* 43, 1-130.

Brixhe, C., 1993: Du paléo- au néo-phrygien. *Académie des inscriptions & belles-lettres. Comptes rendus des séances de l'année 1993, avril-juin*, 323-344.

Brixhe, C., 1999: *Prolégomènes au corpus néo-phrygien*. *BSL* 94, 285-315.

Haas, O., 1966: *Die phrygischen Sprachdenkmäler*. Sofia.

Lubotsky, A.: 2004: The Phrygian Zeus and the problem of the "Lautverschiebung". *Historische Sprachforschung* 117, 229-237.

Woodhouse, R., 2005: Assibilative palatalization of tectals in Phrygian and the adequacy of bitectal frameworks for Proto-Indo-European. *IF* 110, 205-234.

Woodhouse, R., 2009: An overview of research on Phrygian from the nineteenth century to the present day. *Studia Linguistica* 126, 167-188.

Popravki izročka: 11. 12. 2017.

¹³ Naštete so le najpogostejše variacije elementov standardne apodoze.